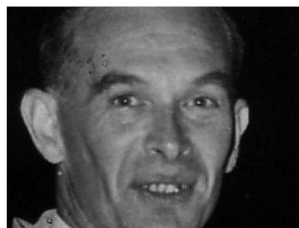

DA
LENN

Setu ur studiadenn bet savet gant Malo Bouëssel du Bourg, e 2007.

Darempredoù etre ar skrivagner hag an embanner en ur yezh vinorel : Reun Menez Keldreg ha Ronan Huon.

*“Bez ez eus ar re a labour evit ar yezh
Hag ar re a labour war ar yezh”*

Ronan Huon

Iskisar lennegezh, sevenet gant danvez-skrivagnerien evit danvez-lennerien alies-mat. Unanet dre ma vez tomm o c’halon ouzh ar yezh koulz hag ouzh al lennegezh. Sed ur yezh-vamm mezhus troet e yezh-vuiañ-karet en ur ober un hanter kantved. Ha padal en em gav ar skrivagner e-unan-penn peurvuiañ. Lod e labour-pluenn ha perzh e dro-spered an hini eo, moarvat. *Skrivañ gwellikañ ma c’haller a redi unan da chom en e zigenvez,* liz da Ernest Hemingway. Donoc’h a-se e zigenvezded pa skriv en ur yezh vinorel, en un endro estren-yezh. Rak ne vez ket stank e zarempredoù gant ar skrivagnerien vreizhat all, daoust dezhañ o anavezout peurvuiañ¹. Reun Menez Keldreg (RMK) ha Ronan Huon n’o deus kejet nemet div wech e-kerzh o buhez an eil gant egile.

Ha gwall-dreut ar peuriñ pa vez kel eus ar skridvarnerien a c’hallfe o heñchañ, hag heñchañ o danvez-lennerien. Youenn Drezen a save keuz ennañ rak an diouer a varnerien en hon lennegezh. Sed ar pezh a skrive e Gwalarn e 1938² : *difennet e oa barn, lavarout ar wirionez, diskouez ar si pe an tech, gant aon e vije bet digalonekaet ar « barz » !* N’eo ket cheñchet penn d’ar vazh hanter-kant vloaz diwezhatoc’h, pa glemm Mikael Madeg e

¹ Hervez testi ar skrivagnerien bet pedet da-geñver skol-veur hañv an Orient e 1995 : Annaig Renault, Tudual Huon, Fulup Oillo, Alan Botrel.

² Drezen (Youenn), E koun Jakez Riou, *Gwalarn* 110-111, 1938, p 65

1986 : *pelec'h emaoñ c'hwi barnerien ?* Morwena Jenkins³ a verk a-hend-all pegen yac'h e vez ar skridvarnerezh e Kembre. Met daoust hag-eñ eo statud ar c'hembraeg hini ur yezh vinorel hiziv an deiz ? Diwar builhded ar skridvarnerezh e vefe tu muzuliañ yec'hed ur yezh neuze.

Hag al lennerien ? N'int ket gwall niverus. Ur mil bennak, daou vil, tri mil d'ar muiañ... Hervez an danvez⁴. Ur ral eo dezho lavarout o soñj. N'eus keal ebet a vest-seller, a-hend-all, hag a ziskouezfe gant petra eo bet plijet hol lennerien voutin, ma'z eus diouto. Ne vez ket moulet en tu hont da bemp kant skouerenn evit un embannadur kentañ e brezhoneg.

Setu perak en devez an embanner ur roll bazhvalan a-bouez bras en ur yezh vinorel. Kennerzhañ, broudañ, brudañ, aesaat an darempredoù, met ivez barn, dibab, reizhañ. Ul labour divent, pa vo lavaret, a gas an embanner da benn hep damantiñ d'e boan. Betek an aberzh. Sed am eus dizoloet en ur studiañ al lizhiri hag an dornskridoù bet kaset gant ar skrivagner Reun Menez Keldreg⁵ (1914-1984) d'e embanner Ronan Huon (1922-2004).

Na pet levr en dije skrivet Ronan Huon, anezhañ ul lennegour eus ar re wellañ, ma n'en dije ket sikouret danvez-skrivagnerien, evel Reun Menez Keldreg, da skrivañ o re. Fulup Oillo⁶ a zegas soñj eus emzalc'h emroüs Ronan Huon : *tremenet en deus e vuhez oc'h embann skridoù ar re all, ha, brokus ma oa, aberzhet er c'hiz-se al levrioù all en dije gallet skrivañ ha reiñ deomp da dañva.*

Kennerzhañ

En ur c'helc'h-lizher bet kaset gant Ronan Huon d'ar skrivagnerion a genlaboure gant Al Liamm⁷ e skriv kement-mañ : *er mare-mañ ez eo berr gant Al Liamm ar skridoù en ur yezh yac'h ha plijus evit al lennerien. Goulenn a ran diganeoc'h, eta, hag-eñ ne c'hellfec'h ket, an abretañ posubl, hag a-hed ar bloaz, kas din skridoù, pe zoken lakaat tud en-dro deoc'h da skrivañ.*

Ne vez ket ken aes-se lakaat ar skrivagnerien da dapout krog en o fluenn, ha pa vefent donezonet kaer. Sed a skriv Jarl Priel e rakskrid teirvet levrenn e vuhez-skrid « Amañ hag ahont » : *d'an diwezh, dre vezañ hegaset e pep stumm gant hor mignon Ronan Huon, e plegan*

³ Jenkins (Morwena), *Ar Varzhoniezh Kembraek 1902-1986*. Embannadurioù Al Lanv, 1994, Kemper.

⁴ Muioc'hik pa vez anv eus geriadurioù ha bannoù treset evelato.

⁵ Reun Menez Keldreg (René Autret) en deus embannet ul levr : « *Merc'hed* », Al liamm, 1969, ha peder danevell warn-ugent. Div anezho bet embannet gant *Brud* hag ar peurrest gant *Al Liamm* etre 1956 ha 1983.

⁶ Oillo (Fulup), Ur stand en ur gouel, *Al Liamm* 345, 2004, p.94

⁷ Deiziad ebet warnañ siwazh.

*da gas da benn ul labour boulc'het ganin tri bloaz'zo gant diegi*⁸. N'eo ket e vije lezirekoc'h hon aozourien eget ar brasañ eus an dud, hogen berr e vez an amzer ganto peurvuiañ dre ma vezont dalc'het gant o labour pemdeziek. Ret eo da Yann-e-bluenn gounit e zamm kreun mod pe vod.

*Nebeut amzer hoc'h eus da skrivañ ? a c'houlenn Ronan Huon ouzh RMK*⁹ : *Ya. Kalz re nebeut. Va devezh labour a zo un dra diot, pe me marteze an hini a zo diot gouzañv seurt devezh labour. Met n'em eus ket da choaz. Skuizh on gant seurt endalc'h, met petra ober ? Va mareoù dieub a zo rouez ; da skouer, abaoe Pask n'em eus ket gallet skrivañ ul linenn !*¹⁰

Prest e veze atav Ronan Huon da gennerzhañ ha da frealziñ an danvez-skrivagnerien digalonekaet. E vab Tudual a zispleg penaos en deus dihunet meur a wech *skrivagnerien morgousket pe aet skuizh pa ne veze ket graet tamm ton ebet d'o skridoù*¹¹. Kas a rae ul lizher, ur gerig, ur bellgomzadenn, kement ha hadañ a-raok mediñ. A dreuz lenn al lizhiri bet kaset gant Ronan Huon da RMK em eus kavet c'hwec'h pedadenn da gas ur skrid bennak d'ar gelaouenn, tost-kar d'ar gerig-mañ : *“Laouen bras e vefen ha va lennerien ivez da gaout ur skrid bennak diganeoc'h hepdale”*. Fulup Oillo a gont penaos eo deuet a-benn da skrivañ e levr “Blaz an Holen”. *E 1994, a gav din, em boa bet ur bellgomzadenn eus e berzh (RH) : goulenn a rae ouzhin daoust ha ne vefe ket tu din da sevel ul levr bennak all, danevelloù pe romant [...] Ma ne vije bet deuet da vroudañ ac'hanon, ne vije ket bet eus al levr-se*¹².

Testeni RMK a zo splannoc'h c'hoazh. Goulenn a ra Ronan Huon outañ ha kalonekaet eo bet da genderc'hel : *Ya sur ! Ganeoc'h ! Fellout a rae din, ur mare zo bet, lezel da goztez pep tra, d'an nebeutañ evit an embann. Ho lizheroù o deus graet din vad kenañ kenañ. Koulskoude, embannet pe get, bremañ ne ran mui forzh, ha kenderc'hel a rin*¹³.

Gout a ouie Ronan Huon an dro da vroudañ an danvez-skrivagnerien. Gourc'hemennoù a gase dezho ur wech dre vare, evel-henn : *« Ar Maen Gwenn » am eus kavet mat tre ivez. Sur hor bo c'hoazh gourc'hemennoù evit ho skridoù ha kasit din traoù all p'ho pezo tro*¹⁴. Pe c'hoazh : *« Kavet em eus dispar ho kontadenn diwezhañ, Lili, ha re all o doa endeo fromet ac'hanon. Lizhiri am eus bet evel a ouzoc'h hag am eus embannet ar pezh a*

⁸ Priel (Jarl), *Amañ hag ahont*, Al Liamm, 1957, p 9-10

⁹ Pemzek goulenn kaset da RMK dre lizher e miz Mezheven 1963

¹⁰ RMK, lizher da Ronan Huon (RH) 10-09-1963

¹¹ Huon (Tudual), Ur gerig a-raok, *Al Liamm* 345, 2004, p.3.

¹² Oillo (Fulup), Ur stand en ur gouel, *Al Liamm* 345, 2004, p 97

¹³ RMK lizher da RH. 1963

¹⁴ RH lizher da RMK, 06-1963

soñje an dud war ho labour”¹⁵. Pezh ne oa nemet damwir. Rak ne gave ket da Ronan Huon e oa a live uhel kontadennoù RMK. Ret eo diforc’hiñ an embanner diouzh al lennegour. Ma oa digor spered an embanner e oa taer ha pismigus ar skridvarner ! Met peogwir e oa un den hegarat-kenañ, ha louarn fin diouzh ma oa ezhomm moarvat, n’en deus skrivet nemet komzoù kalonekaus diwar-benn RMK. Dre gomz, neoazh, en doa fiziet e soñj ennon. Disheñvel-krenn e oa.

Arabat disoñjal e c’hoarvez ivez d’an embanner bezañ trugarekaet ha kennerzhet d’e dro gant ar skrivagnerien. Eüruzamant ! Sed ar pezh a skriv RMK dezhañ en ul lizher kaset d’ar 7 a viz Gouere 1967 : *a-raok echuiñ e fell din, ur wech c’hoazh, lavarout deoc’h pegen estlammus eo evidon al labour ken pouezus ha ken fonnus a rit evit ar yezh. Ra vezit trugarekaet evit ho kalonegezh.*

Reizhañ

An embannerien, er yezhoù “bras”, a c’hopr difazierien a vicher. Koustañ a ra an difaziañ etre tri ha pemp dre-gant eus priz ul levr¹⁶. Met n’eo ket paeet an divankerien evit adfichañ an testennoù. Pa vez re voc’het ur skrid e vez kaset d’ar blotoù dizamant. Disheñvel an traoù gant ar brezhoneg, pa ra an danvez-skrivagnerien gant ur yezh lennegel na vestroniont ket peurvat peurvuiañ. Aesoc’h eo, en desped da-se, bout embannet e brezhoneg eget e galleg, rak n’eo ket druz ar geusteuenn. An holl skrivagnerien a ra fazioù a-hend-all : Drezen, Meavenn, Riou, Priel, ha betek Roparz Hemon ha Per-Jakez Helias¹⁷. Ur bern a rae RMK... Ronan Huon a c’houlenn digantañ *skrivañ bep eil linenn hepken evit ma vefe lec’h da reizhañ, rak un toullad mat a draoù a vez da gempenn hag alies ne chom ket a lec’h*¹⁸. Reizhañ a zo perzh eus mont-en-dro hol lennegezh neuze.

Difazierion eus ar c’hentañ hon eus bet e Breizh e-touez hon embannerien pe en-o c’hichen : Roparz Hemon, Fañch Elies, Ronan Huon, Marsel Klerg, Per Denez, Andrev Ar Merser... Tud a youl-vat, bet dastumet ganto gouiziegezh ha skiant-prenañ. Skrivagnerion wirion lakaet da baeroned, kentoc’h eget da zivankerien rik peurliesañ. Ar pezh na vo ket kavet a-berzh ar skrivagnerien a vicher er yezhoù “ bras”. Ur skol eo al lennegezh er yezhoù

¹⁵ RH lizher da RMK, 12-04-1963

¹⁶ Renard (Catherine), pennad kaoz gant Marie Paule Zuate difazierez, *Pajennoù Breizh* Niv 1, CRLB Gwengolo 2004.

¹⁷ Evel m’eo bet diskouezet da skouer gant Lukian Kergoat en e bennad : Liveoù yezh ha normoù a-dreuz pezhioù-c’hoari Per-Jakez Helias. *Klask*, levrenn 8, p110, 2003, PUR, Roazhon.

¹⁸ Lizher RH kaset da RMK d’an 12 a viz Ebrel 1963.

vinorel, un doare stummadur-didroc'h evit an dud kar o yezh. Gant Ronan Huon, Klerg, Fañch Elies ha Per Denez an hini eo bet difaziet skridoù RMK.

Padal, petra a dalvez reizhañ ? Kempenn hervez ur reolenn. Met petra eo an norm ha gant piv e c'hell bezañ diazezet ? Aze emañ an dalc'h. Rak n'eus galloud emren ebet hag a vefe gouest da ginnig un dibab a-stroll. N'eus akademiezh ebet evit ar brezhoneg, anez e teufe tamm ha tamm Ofis ar Brezhoneg da sammañ ar c'harg-se. Souezhus eo pegen luziet e vez an arguzennoù yezhoniel hag ideologel peurvuiañ. Hervez an dazont bet raktreset d'ar yezh, ha diouzh ar roll bet merket dezhi, e vez graet dibaboù disheñvel. Furoc'h e vo neuze diforc'hiñ meur a live :

-live ar reizhskrivadur, hervez ar skritur dibabet gant an embanner. Gwell e vefe chom feal d'ur sistem, d'an nebeutañ : skritur ar Chaloni Falc'hun, ar skritur peurunvan pe ar skritur etre-rannyezhel... Met tud 'zo a grou skriturioù nevez diouzh o soñj pe diouzh o froudenn a-hed an amzer. Paour-kaezh skolidi. Disoñjet int bet gant aeled ar wirionez, a-hervez... Ha pa chomfe an unan feal d'ar skritur peurunvan e kavfe eilstummoù a-dreuz lenn, hag eus ur geriadur d'egile : *menoz/mennoz/mennoz, betek-hen/betek-henn, kement all/kemend-all, etrevroadel/etrebroadel*, ha kement a zo... N'eo ket souezh e vije bet graet fazioù boutin gant RMK : etre unan ha tri war bep pajennad bizkrivet : *evelep/hevelep, e ker/e kêr, sevennas/sevenas, d'heoc'h/deoc'h, e vruchet/e vruched, buhan/buan, oztizien/ostizien...*

-live ar yezhadur. Aze ne vo ket anv eus eilstummoù nag eus stummoù rannyezhel, met eus fazioù graet a-enep da reolennoù diazez ar yezh. N'eus ket tu d'o degemer, na pegen digor ha doujus e vefe spered an embanner. Kavet e vo amañ da-heul skouerioù bet pennaouet e dornskridoù diembann RMK ("Pikoù-panez ma muiañ-karet" ha "Torfed Jili ar c'halvez"). Adwelet int bet gant un difazier. A bep seurt 'zo : urzh ar gerioù, kemmadurioù graet en gaou pe disoñjet, implij an araogennoù, stumm emober direizh...

-He muzelloù ken start prennet eget feskinier ur c'houeriadez o terc'hel war ur bramm e ti un noter/ prennet ken start ha feskinier. Merzet e vo aze pegen saourus e c'hell bezañ ar yezh en desped d'ar fazioù. Talvezout a ra ar boan reizhañ, diouzh ret, a-benn mirout blaz ar yezh.

-En ur he welout en trepas/ouzh he gwelout en trepas

-Da vont betek int/ da vont d'o betek

-en em lavare/e lavare dezhañ e unan

-o terc'hel koun diouzh al lidoù/ koun eus

-ne zistroas biken/ ne zistroas morse

-an daolioù/an taolioù ; ar moused/ar voused...

-live ar stummoù rannyezhel. Ret eo didoueziañ ar fazioù yezhadur diouzh an eilstummoù rannyezhel. An danevelloù kentañ bet skrivet gant RMK a oa warno liv poblek yezh ar Vro Vigoudenn. Kontañ a raent troioù-kamm kemenerien Pont-‘n-Abad. Div anezho a voe embannet e-barzh Brud-Nevez hag an nemorant war Al Liamm. Doujet ez eus bet da stummoù rannyezhel ‘zo ken gant Ronan Huon, ken gant Andrev ar Merser. D’an embanner d’ober un dibab, hervez e reolennoù-diazev, gant asant ar skrivagner. Stankoc’h e vo kavet neuze ar stummoù rannyezhel en div zanevell bet embannet war v-Brud. Enebadur ar rannig-verb ”a” ouzh ar rannig-verb “e” ne vez ket graet atav : *penaos a c’hello/penaos e c’hello...* Kemmadurioù ‘zo a zo chomet dres evel ma vezont kavet er Vro Vigoudenn : *tri di/tri zi...* Urzh ar segmantoù a chom tost ouzh boaz ar c’horn-bro da lec’hiañ ar segmant rener dirak ar verb “*Evit an distro ni ‘chouko/ evit an distro e choukimp*. An hevelep tech a zo bet merzet gant Lukian Kergoat e skridoù Per-Jakez Helias. Ha kement ha chom feal d’an doare da zistagañ er Vro Vigoudenn eo bet diskrivet ar staoñekadurioù : *pourchuet/poursuet, bichig/bizig*, hag ar vogalennoù serretoc’h : *yod/youd, grognal/grougnal...* Skridoù modernoc’h RMK a zo bet reizhet diouzh reolennoù ur yezh standardoc’h gant embanner Al Liamm. An enebiezh etre ar rannigoù verb a/e a voe doujet dezhi neuze. Neoazh eo chomet Ronan Huon digor e spered d’ar stummoù rannyezhel, goude gwiriat implij an dro-lavar-mañ-tro-lavar gant ar skrivagner. RMK a oa bet aterset gant Ronan Huon war ar bomm-lavar “*genoù-gweliën-lanteumañ*”. Ha setu respont RMK en e hed : *En danevell-se [Ar Gartenn-anv] em eus skrivet « genoù-gweliën-lanteumañ ». Eur fazi eo. « lentement » ger galleg, eo ret skriva etre klochedoù. Hervez ma mamm-gaer, ar ger-se a zeue fonnus war muzelloù ar c’hemenerien [...] Genoù-gweliën-« lentement » a vije lavaret eus eun den ganet d’ar sadorn, da noz – ha teñval ! E ster ar gomz eo endalc’het ouzpenñ ar ment (?) « paour-kaez » stummet evel ar re-se a reer anezo “crétins” e galeg . Inosant pe den-asotet a zo eun tammig re zister ! Ha n’eo ket re wir a vez dibabet an danvez poliserien Bro-C’hall re aliez e-touez ar re-se ? Reizit’ta ar strobard gerioù-se evel ma karit, pe m’hoc’h eus c’hoant lakait en o flas « dirag ar genaoueg a boliser¹⁹ ». A-benn ar fin e voe kendrec’het Ronan Huon gant displegadurioù RMK, ha miret e voe ar bomm-lavar « *genoù-gweliën-lanteumañ* ». Ne oa ket glannyezhour Ronan Huon. Ur brezhoneg yac’h, komprenet gant ar muiañ niver, setu ger-stur an embanner. Lezet en deus gerioù poblek en testennoù, ha pa vefe liv ar galleg warno, gant ma vefent implijet stank er c’horn-bro-mañ-korn-bro, ha dre ma oant bet “choazet” gant ar skrivagner. E danevelloù RMK e kaver mod-se gerioù e-giz *boneur, akipaj, konkour,**

¹⁹ Lizher RMK kaset da RH d’ar 15/04/1962. Lezet eo bet ganin an destenn dres evel ma oa dornskrivet. Nemet e oa skrivet “dirag ar genaoueg ar boliser” e-lec’h “genaoueg a boliser”.

*jandarmiri, magazin, kuzul reform, muzik, refuziñ...Padal ne fell ket dezhañ mont re bell ganti. Goulenn a ra ouzh RMK standardaat un tammig e skritur kement ha skañvaat e labour kempenn : traouigoù sot all a c'houlennin diganeoc'h da skouer lakaat"un" e-lec'h "eun" an aliesañ posubl, evel-se am bo nebeutoc'h da reizhañ. Traouigoù a zo c'hoazh evel "am eus", "n'am eus ket", kazi e-lec'h" kai" pe" kae" (da sk. kae sur). Va digarezit da c'houlenn traoù a seurt-se diganeoc'h²⁰. Hir ha poanius eo al labour divankañ, ha n'eo ket sikouret da vat an embanner. Emañ o klask tud a youl vat a rofe an dorn dezhañ : *ret e vefe din kaout tud barrek hag o kaout tra-walc'h a amzer vak evit reizhañ²¹.**

-live ar stil a zo soutiloc'h. Ar gallekadurioù a veze sellet outo gant Ronan Huon evel fazioù yezh, gant gwir abeg. Ret eo anzav e vezont kavet puilh dindan pluenn RMK. Troiennoù evel : *en efed, ober skoilh, heb goulenn e rest, un enkreiz a andone eus an trouz...* Goude bezañ lennet Elena e skrivas Ronan Huon d'an aozer : *Soñjet em boa embann Elena e stumm ul levrig hag en em glevet am boa gant Denez evit adwelout ar skrid. Traoù divrezhoneg pe souezhus zo da reizhañ. Reizhet e veze ar bommoù dizampart gant an embanner neuze, pe gant unan eus e genlabourerien feal. Met daoust d'e strivoù e chom c'hoazh troiennoù gallek er skridoù embannet. N'eo ket echu (morse ne vez ?) al labour reizhañ.*

Ne veze ket ali bepred an embanner hag ar skivagner a-hend-all. A-zivout implij ar ger "pehini" evel ger-stagañ, da skouer. Ar furm-se a vez kavet stank e "brezhoneg beleg". Ronan Huon²² : *goulennet am boa digantañ hag-eñ e veze implijet gant an dud. Respontet en doa "ya". Ar pezh ne gredan ket. En danevell "Lili", bet embannet evit ar wech kentañ war ar gelaouenn Al Liamm, e lenner ar frazenn-mañ : gant ar pal davet pehini e oa bountet. Divanket e voe da geñver eil embannadur an danevell el levr "Merc'hed" : gant ar pal ma oa bountet war e du. Ne oa ket bet c'hwennet an holl c'hallekadurioù evelato. Ronan Huon en doa lakaet en e soñj adembann lod eus oberennoù RMK, met ne oant ket bet reizhet a-walc'h hervezañ. Labour a oa c'hoazh...*

Kalz traoù all a ya d'ober ur stil mat pe fall a-hend-all : hirderioù, adlavaroù, perzhioù pounner pe teuk. N'eo ket damantiñ a rae RMK pa droe ur meizad en e benn : trizek gwech e veneg dorn an tonkadur en danevell "Elena", da skouer. Enebet-krenn e oa e zoare ouzh hini Ronan Huon er c'heñver-se, pa veze hemañ techet da damvenegiñ skañvik ha soutil.

²⁰ Lizher RH kaset da RMK d'an 12 a viz Ebrel 1963.

²¹ Lizher RH kaset da RMK d'an 13 a viz Du 1969.

²² Lizher kaset din d'an 23 a viz Gwengolo 2002

Adlavaroù fonnus a gaver a-hed ar bizskridoù chomet diembann. Ar verb “*sankañ*” da skouer, a gaver teir gwech en ur ober pemzek linenn. Ken e veze hegaset an embanner gant ur seurt tech. Kelc’hiañ a rae anezho gant nerzh ha skrivañ er marzhoù evezhiadennoù mil-enervet : “*adarre!*”. Troc’hadoù diret a vo kavet ivez, evel an digoradur astennet betek re en danevell « Holl dristidigezh ar bed ». N’helle ket an embanner troc’hañ da vat koulskoude, anez distummañ oberenn an aozour, nemet e vije traouigoù didalvoud. Mod-se eo bet lamet gantañ al lavarenn : “*anat e oa ez aemp da loc’hañ*” (ha na oa ket reizh-mat a-hend-all), er gontadenn “Tildi”. A du e oa RMK gant an dibaboù-se. Fiziañs en doa e skiant-prenañ Ronan Huon, hag uvel e oa a-fet e skridoù.

Arabat e vefe krediñ ez eo dister skridoù RMK evelkent. Ar c’hontroll-bev eo. Dedennus ha fromus ez int. Abeozen en doa lavaret da b-Per Denez en doa leñvet en ur lenn « Lili », da skouer. Ronan Huon a veneg ivez from Abeozen en ul lizher. Danevelloù evel, « Elena », « Tildi », « Lili », « Taol kentañ peder eur », a lakafen-me e-touez ar re wellañ bet skrivet en hon lennegezh. Hogen, ma ne vijent ket bet divanket, pe « adskrivet » zoken, dre hanterouriezh Ronan Huon, e vijent bet kollet da vat evit hon lennegezh.

N’eo ket untuek al labour c’hwennat ha kempenn evelato. Klask a reas Ronan Huon ober e vad eus barregezh RMK war al lañgaj-chon pa lakaas en e soñj adembann Itron Varia Garmez. Sed ar pezh a skriv da RMK d’an 12 a viz Eost 1977 : *Kas a ran deoc’h hiziv un tamm labour o vezañ ma’z oc’h eus Pont-’n-Abad. Ur roll gerioù eus Itron Varia Garmez ez eo. Lod anezho n’ouzon ket petra a dalvezont ha lod all eo marteze faziet war o ster... Ha gallout a rafec’h lenn ar roll-se ha reizhañ pe glokaat el lec’h a zo bet lezet e gwenn mar plij ? Klask a reas RMK ober eus e wellañ. Nav devezh war-lerc’h e responte : lennet em eus ar pemp follenn hoc’h eus kaset din. Dre wallchañs n’emañ mui Chann Tanter, va mamm-gaer ganin. Gwechall, pa oa bet embannet Itron-Varia-Garmez em eus breutaet meur wech ganti war ar gerioù iskis implijet gant Youenn. Siwazh n’em eus kemeret notenn ebet. Dre eñvor eta, on bet plijet d’ober ar respontoù*²³.

Dibab

*Frealzet e veze [R.H] pa oa danvez ur skrivagner o tiwan, hervez Tudual Huon*²⁴. Darn eus skridoù RMK a oa bet lezet a-gostez gant rener Al Liamm evelato. Abalamour da

²³ El lizher-mañ e veneg RMK karnedigoù ma note Youenn Drezen warno troioù lavar ar Vro Vigoudenn, hag a c’hellfe bezañ (hervezañ) e-kerz e vab.

²⁴ Huon (Tudual), Ur gerig a-raok, *Al Liamm* 345, 2004, p.3

betra ? *Re wan* , a respontas dichek pa atersis anezhañ. *Re bounner. Hirik. Blaz ar galleg war e frazennoù...* Ha padal e oa bet souezhet gant ijin ha faltazi RMK : *Kalz a faltazi en doa Reun Menez Keldreg hag un doare bev da gontañ a vounte al lennerien da zerc'hel gant an istor betek an diskoulm*²⁵. Pevar skrid (e-touez an dornskridoù bet adkavet) a zo chomet diembann koulskoude.

Ur gontadenn pevarzek pajennad ha tri-ugent anvet « Pikoù-panez va muiañ-karet ». Ur mevel a sav karantez ennañ evit ur veleganez. Bewech ma wel anezhi e tfluk ennañ raksoñj ur gwallzarvoud a zeu da wir prestik goude. Techoù diremed zo d'ar skrid. Re laosk e steuñvenn pa ne ve ken. Randonus a-walc'h steudad an taolennoù peuzheñvel bewech. Youl-sevel ur romant a vounte RMK moarvat... Met ne oa ket den da seveniñ seurt oberenn. Gwelloc'h e vije bet dezhañ troc'hañ ha troc'hañ berr, evel ma rae Jakez Riou. Rak danvez un danevell a-zoare a zo d'e destenn. Ugent pajennad dezhi d'ar muiañ-tout...

Berroc'h eo « Torfed Jili ar C'halvez ». Un istor farsus eo. Perak n'eo ket bet embannet ? Re hir an digoradur anezhañ, ha re zisheñvel e stil diouzh peurrest an istor marteze. Pe e vefe en abeg d'un danvez lik... Un eskob a zesk en un doare fentus ha dic'hortoz penaos e kousk e gure gant e garabasenn. Intret eo ar gontadenn-mañ gant spered Boccacio, ha talvezout a rafe ar boan he c'hempenn evit an embann.

Un droidigezh diwar ar saozneg hag unan all diwar ar spagnoleg a zo bet lezet a gostez ivez gant Ronan Huon. Istorioù fromus ha kentelius war un dro, met troet ger ha ger, ken ez eo un torr-penn o lenn. *Ar brezhoneg a zo fall put*, a c'heller lenn e marz an dornskrid. Re wir eo, siwazh...

Na bout treut ar peuriñ war dachenn enk al lennegezh vrezhonek, ne vez ket degemeret n'eus forzh petra gant an embanner. Mard eo ar yezh nemetken a vez ret difaziañ e c'hell ur skrid ijinet-kaer ha savet mat bezañ 'saveteet' dre hanterouriezh divankerien ampart ha kalonek. Anez ez eo gwell diskregiñ. Gouzout mat a ouie RMK ne oa ket holl e oberennoù a-live. Eñ an hini eo a ginnige d'an embanner o lezel a-gostez : *Laouen on m'eo gouest va labour, a gavan va unan ken dister, d'ho skoazellañ. Evel-just, ho pediñ a ran da deurel evezh bras war ar poent-mañ : n'eo ket abalamour int skrivet ez eo ret deoc'h o embann. Arabat e vefe izelaat live ho kelaouenn evit ober plijadur, zoken d'ur mignon*²⁶.

Brudañ

²⁵ Huon (Ronan), *Reun Menez Keldreg, Al Liamm* 223, 1984, p.85

²⁶ Lizher RMK kaset da RH d'an 9 a viz Gouere 1967.

*Lennerien a zo, sur, ha moarvat eo ar brudañ hag ar skignañ levrioù brezhonek a ranker gwellaat ha kas war-raok, a c'houverke Tudual Huon en ur pennad-kaoz bet embannet gant Bremañ²⁷. Gwir eo, gant kemm ha ment. Rak aes a-walc'h eo tizhout al lennerien en ur yezh vinorel. Ur strolladig tud pe ur « gwenn strizh » (small target) anavezet mat eo. Aezet eo skeiñ e-barzh neuze hep postañ arc'hant. Kalz diaesoc'h eo evit ar yezhoù bras : 58000 levr gallek a vez embannet bep bloaz ! En ul lizher kaset gant Youenn Drezen da RMK d'an 23 a viz Genver 1948 e lenner kement-mañ (e galleg !) : *Tu trouveras ci-joint comme demandé dans ta lettre un exemplaire de Youenn Vras hag e leue. Arrange toi pour trouver à ces c... le plaisir que j'ai eu à les écrire. Le prix est : 450f + 30f de port = 480f. Trouve moi donc des amateurs là-bas. Je te donnerai 10 francs par bouquin vendu. Ce livre obtient un succès réjouissant en dépit du manque absolu de publicité jusqu'à ce jour.* Trawalc'h e vez d'an embanner kinnig ur gemennadenn e-barzh div gelaouenn e-touez Al Liamm, Brud Nevez, Bremañ, Hor Yezh, Imbourc'h, Aber, Al Lanv pe Pobl Vreizh, evit bezañ sur da dizhout an darn vrasañ eus an dud a lenn brezhoneg.*

Gant an embanner e vez graet al labour kinnig alies-mat. Dre aozañ e-unan kentskrid al levr nevez embannet gantañ. Ha dre vrudañ al levr er gelaouenn ma ra war e dro. Rak ul liamm start a zo etre an tiez-embann pennañ hag ar c'helaouennoù pennañ e bedig ar brezhoneg : Gwalarn, Imbourc'h, Al Liamm, Hor Yezh, Brud Nevez. Merzet e vo int bet krouet ha renet gant (pe evit) skrivagnerion mennet start, mennozhioù kreñv dezho peurvuiañ, ken o deus bodet ur skol (ur strollad d'an nebeutañ) en-dro dezho.

Ouzhpenn degemer ha brudañ a ra an embannerien neuze. Enlouc'hañ a reont o merk, mod pe vod, war ar skrivagnerien a genlabour ganto. Goude termal etre Brud Nevez hag Al Liamm er penn kentañ, e tibabas RMK linenn-stur Al Liamm : e vodernelezh, e vennozhioù politikel.

Doareoù all a zo d'ober bruderezh koulskoude. Gant Ronan Huon ha skipailh Kamp Etrekeltiek Ar Vrezhonegerien (KEAV) eo bet krouet “devezh ar skrivagnerien”. E-giz-se ez eus bet skoulmet darempredoù plijus etre an aozourien, an embannerien hag al lennerien. Krouet ez eus bet prizioù ivez, evel Priz Langleiz pe Priz Roparz Hemon, evit ober stad eus hor skrivagnerien.

Eskemm mennozhioù

²⁷ Huon (Tudual), Labourat a-gevret, komzoù bet dastumet gant M.L ; *Bremañ* 275, 2004, p.20

Dipitus eo gwelout pegen rouez e vez an eskemm mennozhioù e lizhiri RMK ha Ronan Huon. Ne gomzont nag eus lennegezh nag eus politikerezh. N'o deus ket amzer da goll, a-hervez. Krignet e vezont gant o labour. *Un den-orkestr* a zo eus neb piv a labour evit ar brezhoneg, liz da b-Per Denez. Ar pep pouezusañ eo an ober. Hag endalc'het eo ur mennozh kreñv er skrivañ brezhoneg.

Dre chañs e oa bet aterset RMK gant Ronan Huon e sell da sevel ur pennadig diwar e benn (pezh ne reas ket). Met en e respontoù e tispleg RMK penaos e save un danevell. Diwar zarvoudouigoù gwirion mesk-divesk e veze gwriet gantañ e steuñvenn. Hogen peurvuiañ e vezent treuzneuziet penn-da-benn. Diouzh labour an ijin, ar reiz, ar gizidigezh hag an diemskiant, e save un istor nevez-flamm ha fromus. Met se a zellezfe ur studiadenn all.

N'eus na gopr na brud da c'hortoz pa vez kel eus al lennegezh vrezhonek. An amzer, ar poanioù, an arc'hant, pep tra a vez roet a youl vat. Rouez an dud a vicher a ra war-dro hon lennegezh. War dachenn ar yezhoù minorel, ne vez ket levezonet al lennegezhioù gant c'hoantegezh an arc'hant. Sed ar pezh a ginnigas Ronan Huon da RMK pa voe embannet e levr "Merc'hed" : *Kaset e vo deoc'h div skouerenn, unan war baper kaer hag unan war Bouffant. M'hoc'h eus c'hoant kaout re all lavarit din*²⁸. Tra ken !... Ha pa voe aozet un telefilm diwar an danevell "Mona" evit "Breiz o Vevañ" war FR3 e 1981, e roas RMK e holl wirioù (1560 lur)²⁹ da Al Liamm³⁰. Diouzh kement a vrokusted e sav darempredoù kreñv ha don, ha mignoniezh wirion. Daou andon a zo d'ar vignoniezh-se :

- ar gengarantez evit al lennegezh. Anavezout a ra an embanner koulz hag ar skrivagner poanioù ha plijadurioù ar sevel skridoù.

- mignoniezh ar genstourmerion. Skrivañ e brezhoneg n'eo ket un dibab neptu, met ur youl, un dibab buhez. *Un akt a feiz eo ar skrivañ*, a lavare Yann-Ber Piriou.

Frouezhus e tiskouez bezañ ur seurt mignoniezh. Hep emaberzh Ronan Huon ne vije ket bet eus oberenn RMK. Hep ijin RMK e vije chomet paouroc'h istor hon lennegezh.

²⁸ Lizher RH da RMK, 30-10-69

²⁹ Lizher an Ao. Glo, chargé de production, FR3

³⁰ Lizher (galloud) RMK da Ronan Huon, 17-01-1983

Levrlennadurezh

Levrioù

- Jenkins (Morwena), *ArVarzhoniezh Kembraek 1902-1986*. Embannadurioù Al Lanv, 1994, Kemper
- Menez Keldreg (Reun), *Merc'hed*, Al Liamm, 1969.
- Priel (Jarl), *Amañ hag ahont*, Al Liamm, 1957, p 9-10.

Pennadoù e kelaouennoù

- Drezen (Youenn), E koun Jakez Riou, *Gwalarn* 110-111, 1938, p 65
- Huon (Ronan), Reun Menez Keldreg, *Al Liamm* 223, 1984, p 85
- Huon (Tudual), Ur gerig a-raok, *AL Liamm* 345, 2004, p 3
- Huon (Tudual), Labourat a-gevret, komzoù bet dastumet gant M.L, *Bremañ* 275, 2004, p 20
- Kergoat (Lukian), Liveoù yezh ha normoù a-dreuz pezhioù-c'hoari Per-Jakez Helias, Klask, levrenn 8, PUR, Roazhon, 2003, p 110
- Oillo (Fulup), Ur stand en ur gouel, *Al Liamm* 345, 2004, p 94 ha 97
- Renard (Catherine), pennad kaoz gant Marie-Paule Zuate, difazierez, *Pajennoù Breizh* 1, CRLB, 2004.

Lizhiri (diembann ; dielloù ar familhoù hag an embanner...)

- Lizher Youenn Drezen da RMK, 23-01-1948
- Lizher RMK da Ronan Huon, 15-04-1962
- Lizher RMK da Ronan Huon, 1963
- Lizher Ronan Huon da RMK, 12-04-1963
- Lizher Ronan Huon da RMK, Mezheven 1963
- Lizher RMK da Ronan Huon, 10-09-1963
- Lizher RMK da Ronan Huon, 9-07-1967
- Lizher Ronan Huon da RMK, 13-11-1969
- Lizher Ronan Huon da RMK, 12-08-1977
- Lizher RMK da Ronan Huon, 21-08-1977
- Lizher an Ao. Glo (FR3) da RMK, 26-06-1981
- Lizher RMK da Ronan Huon, 17-01-1983
- Lizher Ronan Huon da Malo Bouëssel du Bourg, 23-09-2002

Dornskridoù diembann, gant RMK (deiziad ebet)

-*Torfed Jili ar C'halvez*, 18 pajennad bizskrivet

-*Pikoù-panez va muiañ-karet*, 74 pajennad bizskrivet

-*Fest ar boledoù*, troet diwar ar spagnoleg diouzh levr Martin Luis Guzman « *El Aguila y la Serpiente* », 11 pajennad bizskrivet

-*Degouezhioù e-doug un nozvezh*, troet diwar ar galleg, diouzh ur gontadenn gant Arlen “*Midnight adventure*”, 1938, 16 pajennad bizskrivet.